Врз основа на член 55 став 1 од Законот за организација и работа на органите на државната управа („Службен весник на Република Македонија" бр. 58/00, 44/02, 82/08,167/10 и 51/11) и член 22 став 1 од Законот за средното образование („Службен весник на Република Македонија" бр. 44/95, 24/96, 34/96, 35/97, 82/99, 29/02, 40/03, 42/03, 67/04, 55/05, 113/05, 35/06, 30/07, 49/07, 81/08, 92/08, 33/10, 116/10, 156/10, 18/11, 42/11, 51/11, 6/12, 100/12, 24/13, 41/14, 116/14, 135/14, 10/15, 98/15, 145/15, 30/16, 127/16, 67/17 и 64/18), министерот за образование и наука ја донесе наставната програма по наставниот предмет ***психологија*** за IV (четврта) година образование од средното стручно образование со четиригодишно траење.

МИНИСТЕРСТВО ЗА ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА

БИРО ЗА РАЗВОЈ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Наставна програма

ПСИХОЛОГИЈА

модуларно дизајнирана

за IV година

Економски техничар, Правен техничар и Бизнис администратор

образовен профил / квалификација

Економско – правна и трговска/Економија, право и трговија

струка / сектор

Скопје, 2019 година

Назив на наставната програма	Психологија
Тип на наставна програма	Задолжителна
Кредитна вредност на наставната програма	2 (два) ЕЦВЕТ[1] кредити
Струка	Економско- правна и трговска струка
Сектор	Економија, право и трговија
Образовен профил	Економски техничар, Правен техничар, Бизнис администратор
Назив и ниво на квалификација	Економски техничар, Правен техничар, Бизнис администратор **IV (четврто) ниво**
Година на изучување	**IV (четврта)**
Број на часови неделно/годишно за реализација на наставната програма	1/33

[1] Закон за Националната рамка на квалификации.

Цели на наставна програма	Целите на наставната програма по Психологија се ученикот/ученичката да стекне компетенции (знаења, вештини и ставови) за: - разликата помеѓу научни и ненаучни методи на стекнување знаења за однесувањето на луѓето; - дефинирање на релевантни истражувачки прашања, анализирање и вреднување на информациите добиени од мини-истражувања; - разликата помеѓу психички процеси, состојби и особини; - улогата на вродените и срединските фактори во психичкиот живот на луѓето; - учењето како централен процес на социјализација, односно дека со него не се стекнуваат само школски знаења, туку и однесувањата и особините; - важноста на помнењето и мислењето, како и за различните видови помнење и мислење; - препознавање на емоциите и мотивите кај себе си и кај другите, согледувајќи ги последиците од сопствените реакции во различни ситуации и користење на соодветни стратегии за справување со истите; - формулирање и аргументирање на своите гледишта, сослушување и анализирање на туѓите гледишта и однесување со почит кон мислењата и ставовите на другите, дури и тогаш кога не се согласува со нив; - критичко размислување за различните лични и општествени вредности и однесувања во различни контексти, со фокус на работната средина, особено во етички сензитивни ситуации; - комуницирање со другите, активно слушање и соодветно реагирање, покажувајќи емпатија и разбирање за другите; - препознавање на проблемите во релациите со другите и конструктивно пристапување во разрешување на конфликтите, почитувајќи ги правата, потребите и интересите на сите вклучени страни; - препознавање на стереотипи, предрасуди и дискриминација нивните последици, со фокус на работната средина и отворено спротивставување на различните облици на нивна манифестација.

Модуларни единици на наставна програма	• ПСИХОЛОГИЈАТА КАКО НАУКА: НАУЧНО-ИСТРАЖУВАЧКИ ПРИСТАП • ОСНОВНИ ПСИХИЧКИ ПОЈАВИ-ПРОЦЕСИ, СОСТОЈБИ И ОСОБИНИ • СОЦИЈАЛНА ИНТЕРАКЦИЈА
Материјално-технички и просторни услови	Просторните услови и опременоста на училниците за успешна реализација на наставната програма треба да се во согласност со општиот норматив за простор донесен од страна на министерот за образование и наука. За постигнување на резултатите од учењето и успешна реализиција на предвидените активности на учениците, се препорачува да има олеснет визуелен и аудиоконтакт помеѓу учениците и наставникот и помеѓу самите ученици. Во контекст на горенаведеното за реализација на одредени/специфични предвидени активности согласно програмата може да се прави прераспределба на клупите и столчињата.
Норматив на наставен кадар	Наставата по предметот Психологија за IV (четврта) година средно стручно четиригодишно образование ја изведува наставник со завршени: - студии по Психологија, VII/ 1 или VIA според МРК и 240 ЕКТС.

	Модуларна единица 1: ПСИХОЛОГИЈАТА КАКО НАУКА: НАУЧНО-ИСТРАЖУВАЧКИ ПРИСТАП			
Ред. број	**Резултати од учење**	**Содржини и поими**	**Активности и методи**	**Критериуми на оценување***
1	**Ученикот/ученичката ќе биде способен/а да:** - ја објасни разликата меѓу научните и ненаучните пристапи во стекнување сознанија - ја анализира вредноста на емпириските податоци во истражувањата - набројува главни техники за прибирање емпириски податоци во психологијата - ги наведе фазите на емпириско истражување; - поставува основни прашања за спроведување на мини-анкета; - следи едноставни извештаи од научни истражувања од областа на психологијата.	Ненаучни и научни методи на стекнување сознанија, емпириско истражување, интроспекција, набљудување, експеримент, неекспериментални истражувања, интервју, прашалник, тест, анкета Фази во истражувањето Проблем, хипотеза (претпоставка), анализа и вреднување на информации	**Приказ на примери** на научни и ненаучни методи на стекнување знаења **Приказ и анализа** на едноставни извештаи од научни истражувања од областа на психологијата **Составување прашалници** за релевантни прашања во училиштето	**Ученикот/ученичката може да:** 1.1 наведува научни наспроти ненаучни методи на стекнување знаења 1.2 ја аргументира вредноста на прибирањето емпириски податоци за стекнување научни сознанија 1.3 наведува техники за прибирање податоци во психолошки истражувања 1.4 ги наведе клучните активности во фазите на емпириските истражувања 1.5 дефинира прашања за спроведување на мини-анкета 1.6 ја објасни врската меѓу истражувачкиот проблем, хипотезите и податоците од едноставни извештаи од научни истражувања од областа на психологијата

* Внесени се стандарди/индикатори за постигнување на резултатите од учењето врз основа на кои се определуваат критериумите за оценување.

	Назив на модуларна единица 2 - ОСНОВНИ ПСИХИЧКИ ПОЈАВИ - ПРОЦЕСИ, СОСТОЈБИ И ОСОБИНИ			
Ред. број	**Резултати од учење**	**Содржини и поими**	**Активности и методи**	**Критериуми на оценување***
1	**Ученикот/ученичката ќе биде способен/а да:** - ја објасни разликата меѓу осет и перцепција; - ги идентификува факторите кои што влијаат на перцепцијата; - го опише поимот внимание; - ги идентификува факторите кои што влијаат на вниманието - идентификува и анализира како се одвива процесот на перцепција на други лица; - го објаснува процесот на атрибуција при перцепција на одредено однесување	Осет, перцепција, фактори кои влијаат на перцепцијата, внимание, фактори кои влијаат на вниманието Перцепција на други лица, прва импресија Атрибуција, грешка на атрибуцијата	**Венов дијаграм:** сличности и разлики меѓу осет и перцепција. **Работа во групи:** Истражување на литература за факторите што влијаат на перцепцијата и нивно поврзување со личното искуство. **Дискусија:** Што го привлекува вниманието на моите соученици, а што на наставниците за време на час? **Активност:** Процени ја емоцијата врз основа на фацијалната експресија на соученикот/чката **Дискусија**: Зошто е тешко да се откријат причините за нечие	**Ученикот/ученичката може да:** 1.1 наведе конкретни примери преку кои ја дефинира разликата меѓу поимите осет и перцепција 1.2 ги наброи факторите кои што влијаат на перцепцијата и да ги илустрира со примери 1.3 ги наброи и илустрира со примери карактеристиките на вниманието и клучните фактори кои што влијаат на вниманието 1.4 дава примери за тоа како може да се привлече нечие внимание 1.5 објаснува кои дразби и податоци се користат при проценување на други лица 1.6 ги објаснува и илустрира со примери изворите на грешки при

* Внесени се стандарди/индикатори за постигнување на резултатите од учењето врз основа на кои се определуваат критериумите за оценување.

			однесување?	перцепција на други лица 1.7 ја објаснува практичната важност од изучувањето на процесот на атрибуција
2	- го објаснува односот меѓу поимите: учење, влијание на искуството, влијание на средината; - ги опишува видовите учење (по модел, емоционално условување и сл.); - објаснува како успехот во учењето во најголема мера зависи од трудот што самиот/самата го вложува и од резултатите што самиот/самата ги постигнува.	Учење, видови учење, учење како социјализација	**Дискусија на теми:** Со учење не се стекнуваат само знаења, туку и однесувањата и особините Важноста на учењето во развојот на човекот и човештвото Учењето е континуиран процес кој не завршува во училиште и не се ограничува на формалното образование **Дискусија на тема:** Успехот во учењето во најголема мера зависи од трудот што самиот/самата го вложува и од резултатите што самиот/самата ги постигнува.	2.1 објасни што сѐ човекот учи во текот на својот живот и како процесот на учење е поврзан со искуството и срединските фактори 2.2 наведе клучни карактеристики на различните видово учења и ги поврзува видовите учење со различни однесувања 2.3 презентира резултати од веќе спроведени истражувања кои што потврдуваат дека успехот во учењето во најголема мера зависи од трудот што самиот/самата го вложува и од резултатите што самиот/самата ги постигнува
3	- ги опишува најважните манифестации на помнењето; - ги набројува факторите од кои	Помнење и заборавање, сетилна, краткотрајна и долготрајна меморија,	**Вежба**: Расипан телефон со користење на кратка приказна, но со многу детали.	3.1 ги наброи и опише манифестациите на помнење (репродукција, реконструкција и

	што зависи преминот на информациите од сетилна во краткотрајна и долготрајнаа меморија; - илустрира мнемонички техники за подобрување на помнењето; - го дефинира поимот на заборавање и да ги претстави кривите на заборавање за различен вид на материјал; - ги илустрира поимите: проактивна и ретроактивна инхибиција со примери од секојдневниот живот; - го дефинира односот меѓу поимите: учење, помнење и заборавање.	заборавање, ретроактивна и проактивна инхибиција	**Шематски приказ**: се објаснува текот на меморијата и видовите на меморија. **Истражување и презентација:** Мнемонички техники. **Експеримент**: цртање на кривите на заборавање причините за заборавање. **Презентација:** примери на проактивна и ретроактивна инхибиција од секојдневниот живот. **Дискусија:** Поврзаност меѓу учење, помнење и заборавање. **Дискусија:** Дали можеме со сигурност да се потпреме на сведочење засновано на помнење?	заштеда при учење); 3.2 го опишува процесот на преоѓање на информациите од сетилна во краткотрајна и долготрајна меморија 3.3 презентира примери и да користи мнемонички техники за подобрување на помнењето 3.4 ги толкува кривите на заборавање во зависност од материјалот што се учи 3.5 ги презентира поимите: проактивна и ретроактивна инхибиција со насоки за тоа како можат практично да се искористат за намалување на заборавањето, односно зголемување на помнењето 3.6 дискутира и со примери ја илустрира поврзаноста на процесот на учење со процесите на помнење и заборавање
4	- ги опишува фазите на мисловниот процес; - решава проблемски ситуации и ги идентификува фазите на	Мислење, фази во решавање на проблеми, критичко размислување, креативно размислување	**Решавање на проблемски задачи:** се поставува конкретен проблем кој треба да се реши (на пример, да се склопи фигура од дрвени топчиња). Следува	4.1 ги идентификува и опише фазите на мисловниот процес во конкретна проблемска ситуација 4.2 ги презентира и објаснува фазите на креативно мислење на

	креативното мислење; - решава проблемски ситуации кои што бараат критичко размислување.		дискусија за процесот/фазите во решавање на проблем. **Решавање на проблемски ситуации кои што бараат критичко размислување**	конкретен пример 4.3 на дадена проблемска ситуација од секојдневниот живот/компанија нуди решение преку критичка анализа на информациите и образложување на своите аргументи
5	- ги опишува основните облици на емоционален живот на човекот; - ги препознава емоциите кај себе си и кај другите; - ги согледа последиците од сопствените емоционални реакции во различни ситуации - да ги идентификува моралните чувства во одредени просоцијални однесувања (пружање помош, донирање и сл.)	Емоции, чувства, видови, емоции и однесување Морални чувства и нивната улога во просоцијалното однесување	**Истражување:** Емоционалниот живот на адолесцентите **Играње на улоги:** Препознавање на последиците од одредени емоционални реакции во различни ситуации	5.1. прави разлика меѓу едноставни и сложени чувства 5.2. ја објасни врската меѓу однесувањето и чувствата на луѓето 5.3 го опишува емоционалниот живот на адолесцентите 5.4 препознава емоции во конкретни ситуации од секојдневниот живот/ работното место 5.5 ја објасни врската помеѓу моралните чувства и просоцијалното однесување во конкретни ситуации
6	- дефинира што се подразбира под поимот мотивација; - набројува биолошки, лични и социјални мотиви и го објаснува нивното влијание на	Мотивација, потреба, нагон, желба, намера, видови мотиви (лични, биолошки, социјални)	**Истражување:** Што ме мотивираше да се определам за овој вид образование? **Истражување:** Кои мотиви нè прават успешни во	6.1 ги објаснува основните поими од областа на мотивацијата (потреба, нагон, желба, намера) и хиерархијата на потреби 6.2 набројува биолошки, лични и

	међучовечките односи и ефикасноста на работното место; - опишува предности и недостатоци на внатрешната и надворешната мотивација; - ги наведува најзначајните извори на фрустрации; - ги опишува главните видови на интраперсонални конфликти и ги илустрира со примери од лично искуство; - опишува позитивни и реалистички реакции на фрустрации, како и негативни реакции на фрустрации; - ги набројува и илустрира со примери главните механизми на одбрана.	Внатрешна, надворешна мотивација Пирамида (хиерархија) на потреби Фрустрација, интраперсонален конфликт, реакции на фрустрација, механизми на одбрана	професијата? **Анализа на ситуации:** се анализираат конкретни примери на ситуации во однос на тоа кои биолошки, лични и социјални мотиви влијаат на међучовечките односи и ефикасноста на работното место **Анализа на ситуации:** се анализираат конкретни примери на ситуации од аспект на идентификување на извори и реакции на фрустрации **Играње на улоги:** Конструктивно решавање на интраперсонални конфликти **Поврзување:** потребно е да се поврзат конкретни примери со соодветниот одбранбен механизам. Следува дискусија за функцијата на секој од понудените одбранбени мехнизми.	социјални мотиви и го објаснува нивното влијание на међучовечките односи и ефикасноста на работното место во конкретни дадени ситуации 6.3 во конкретни ситуации препознава дали одредено однесување е внатрешно и/или надворешно мотивирано 6.4 опишува извори и реакции на фрустрација во дадена конкретна ситуација 6.5 идентификува причини за интраперсонални конфликти, односно прави разлика међу позиции и потреби во конфликтот 6.6 ги опишува и илустрира со по неколку примери одбранбените механизми и ја објаснува нивната функција во животот на човекот
7	- го дефинира поимот црти на личност;	Црти на личност	**Играње на улоги:** Учениците симулираат како се однесува	7.1 набројува и опишува црти на личност

	- објаснува дека цртите на личност се организираат во структура на личност - го дефинира поимот интелигенција	Структура на личност Темперамент, карактер и способности како црти на личност Интелигенција	вработен/а на одредена позиција според карактеристиките за секој од различните видови на темперамент	7.2 ги наброи главните компоненти во структурата на личност 7.3 идентификува црти на личност кои што се важни за успехот во работењето
8	- ги идентификува клучните карактеристики на ставовите; - да ги идентификува факторите кои што влијаат врз процесот на формирање на ставовите; - да објасни што се подразбира под поимот конформизам; - да образложи по што се разликуваат предрасудите од останатите ставови; - да презентира начини за надминување на предрасудите; - да образложи според што интересите се слични со ставовите и вредностите, а по што се разликуваат.	Став, предрасуда, стереотип, конформизам, интересирања	**Анализа на ситуации:** идентификување на стереотипи и предрасуди во конкретни примери во ситуации од секојдневниот живот **Истражување:** Примери на стереотипи и предрасуди од моето опкружување (зошто и како настанале и како да се надминат) **Дискусија:** Според што интересите се слични со ставовите и вредностите, а по што се разликуваат **Дискусија**: како стереотипите и предрасудите ја намалуваат успешноста во функционирањето на работното место	8.1 го образложи влијанието на различни фактори во процесот на формирање и менување на ставовите кај една личност 8.2 објаснува фактори кои поттикнуваат конформизам 8.3 препознае предрасуди во конкретни примери на ситуации и да предложи начини за борба против предрасудите 8.4 објаснува како предрасудите се манифестираат во социјалното однесување на луѓето во конкретни ситуации и го идентификува нивното деструктивно влијание 8.5 објаснува сличности и разлики меѓу интересите, ставовите и вредностите 8.6 објаснува како се формира и одржува интересирањето за

			Истражување: Која професија најмногу ме интересира?	одредена професија

	Модуларна единица 3: СОЦИЈАЛНА ИНТЕРАКЦИЈА			
Ред. број	**Резултати од учење**	**Содржини и поими**	**Активности и методи**	**Критериуми на оценување**
1	**Ученикот/ученичката ќе биде способен/на да:** - ги идентификува клучните карактеристики на процесот на комуникација; - ги идентификува и објаснува фазите во процесот на комуникација; - ги набројува главните карактеристики на невербалната и вербалната комуникација; - ги опишува изворите на недоразбирање во процесот на комуникација; - го применува стекнатото знаење за разрешување на конфликти во социјалната интеракција.	Комуникација, фази во процесот на комуникација, вербална/невербална комуникација, конструктивна/ненасилна комуникација, асертивен пристап во комуникација	**Дискусија:** се прикажуваат различни ситуации на комуникација. Преку ситуациите се утврдуваат клучните карактеристики и фази на процесот на комуникација. Се дискутира и за формите на комуникација (вербална и невербална комуникација), посебно за односот меѓу нив, колку се (не) усогласени пораките искажани со зборови со говорот на телото. **Истражување:** Пречки во комуникацијата со моите другари и пречки во комуникацијата со возрасните/родители/наставници **Играње на улоги:** Примена на принципите на конструктивна комуникација (на пример, како на самоуверен - асертивен начин да се кажат мислите и чувствата, а притоа да не повреди некого).	**Ученикот/ученичката може да** ги: 1.1 опише клучните карактеристики на процесот на комуникација 1.2 наброи и објасни фазите во процесот на комуникација 1.3 спореди и извлече клучните карактеристики на вербалната и невербалната комуникација 1.4 опишува и илустрира со примери бариерите кои придонесуваат за неуспешна комуникација 1.5 препознае проблемите во релациите со другите кои произлегуваат од неуспешна комуникација и нуди конструктивно разрешување на конфликтите, почитувајќи ги правата, потребите и интересите на сите вклучени страни

2	- објасни што е и како се формира група; - разликува формални од неформални групи - објасни што се подразбира под поимот групни норми; - ги споредува автократскиот и демократскиот начин на раководење; - го објасни процесот на групно решавање на проблеми	Група, видови групи, групни норми, , лидер, натпревар, соработка, демократски и автократски начин на раководење, групна дискусија/решавање на проблеми	**Дискусија/есеј:** Зошто се важни групните норми? Дали се тие неменливи? **Презентирање на добри практики** – успешни компании/организации, анализа од аспект на односите меѓу вработените **Дискусија:** Кои се последиците од различните начини на донесување одлуки (демократски наспроти автократски стил) **Симулација/играње на улоги:** групна дискусија/решавање на проблем	2.1 го дефинира поимот група и прави разлика што е формална а што неформална група 2.2 објасни зошто групните норми се важни за функционирањето на една група 2.3 ги споредува клучните карактеристики на демократски и автократски начин на раководење и ги објаснува нивните предности и недостатоци 2.4 ги наброи и објасни особините кои треба да ги поседува личноста на еден лидер; 2.5 образложува зошто е неопходно да има соработка и натпревар меѓу членовите во една група 2.6 дискутира за предностите и недостатоците од групно решавање на проблеми.

Оценување на постигањата на учениците	Постигнувањата на учениците во текот на наставата се следат и се вреднуваат со користење на критериумите на оценување коишто во наставната програма се прикажани како стандарди за постигнувањата во однос на секој резултат од учењето и опишуваат што се очекува од ученикот да направи за да покаже дека е постигнат резултатот од учењето. Во текот на наставата се следат активностите за учење, мотивираноста за учење, соработката со другите, критичкиот однос кон наученото и творечкиот однос кон наученото, односно изградувањето на свои ставови и размислувања за одредени прашања од наставниот материјал. Тие сознанија се користат за поддршка на учениците во учењето. При тоа се користат различни стратегии и техники за формативно оценување, вклучувајќи ги и самооценувањето и врсничкото оценување. Основа за сумативното оценување се критериумите за оценување коишто треба да се доконкретизираат на ниво на училиште или на ниво на заедници на училишта/наставници. Сумативните оценки се определуваат врз основа на користење на различни методи и техники на оценување усогласени со критериумите на оценување (чек листи, извештаи од истражување, есејски прашања, тестови, усни презентации и сл.) На оценката не влијаат ставовите на учениците за определени општествени прашања, туку се оценува оспособеноста за анализа, интерпретација и евалуација. Секој ученик редовно е информиран за своите постигнувања, а исто така се информираат и родителите за постигнувањата на ученикот. Оваа компонента е составен дел на планирањето на наставникот за наставата и учењето.
Литература и други извори	Учебник и прирачници одобрени од Министерството за образование и наука и други извори на учење.
Почеток на имплементација на наставната програма	**Учебна 2022/2023 година**
Институција/ носител на програмата	**Биро за развој на образованието (БРО)**

Потпис и датум на донесување на наставната програма	бр. 13-11378/45 4.10.2019 година МИНИСТЕР, с.р. Dr. Arbër Ademi ____________________________
Датум на ревизија	